

Osmanlı Ahrar Fırkası: Programı, İçtüzüğü, Beyannameleri

Mehmet SEYİTDANLIOĞLU*

Demokrasimizde siyasi partilerin doğuşu ve gelişmesi süreci hiç şüphesiz Tanzimat Fermanı ile başlayan değişim ve yenileşmenin sonucu olmuştur. Bu anlamda ilk siyasi oluşum ya da grup, Yeni Osmanlılar Hareketi dediğimiz ve Mustafa Fazıl Paşa, Ziya Paşa, Namık Kemal, Ali Suavi gibi Osmanlı aydınlarının meydana getirmiş oldukları muhalefet grubudur (1865). Bununla birlikte, hemen belirtmek gerekir ki, bu muhalefet hareketi, klasik anlamda bir program etrafında birleşerek partileşmiş siyasi bir oluşum haline dönüşmemiştir. Yeni Osmanlılar, Tanzimatla birlikte doğan ve gelişen yeni liberal düşüncelerin, can, mal dokunulmazlığı ile adil vergi ana kavramlarını baz alarak gelişen hakların işlerlik kazanabilmesi ve uygulanabilmesi için İmparatorluğun idaresinin parlamenter bir monarşiye dönüşmesi gerektiğini savunmuşlardır. Hareket, kuşkusuz Osmanlı için yeni olan gazeteler, yani basın yoluyla düşüncelerini halka ulaştırarak, kamuoyu yaratmak yolunu benimsemiş, ancak belirli bir program etrafında birleşmiş ve tüzel bir parti çatısı altında planlı bir faaliyet göstermemiştir. Ana amaçları olan anayasanın ilan edilerek meşrutî bir parlamentonun toplanmasından sonra da

dağılmışlardır.¹

Türk siyasal hayatında ilk partileşme ittihad ve Terakkî Cemiyeti'dir. Cemiyet 1889 yılında kurulduğu tarihten itibaren siyaset dünyamızda başat ve merkezî bir rol oynamış olmasının yanısıra, bünyesinde meydana gelen gruplaşmalar ve doğan hiziplerle, günümüz siyasi partiler yelpazesinde derin izleri olan bir fonksiyon icra etmiş görünmektedir. Günümüz siyasi partilerince temsil edilen milliyetçilikten, Turancılığa, liberalizmden İslamcılığa kadar uzanan farklı düşünce cereyanları İttihad ve Terakkî'nin yarattığı düşünce ikliminin ürünleridirler. Bu devamlılık, şüphesiz kurumsal temelde bugün tarihe mal olmuş her partinin doğrudan ve formel mirasçılığı şeklinde değilse de, bu partide doğan siyasal düşüncelerin temsilinde açıkça görülmektedir.²

II. Meşrutiyet'in Temmuz 1908'de ilanından sonra İttihad ve Terakkî Cemiyeti güçlü bir siyasi parti olarak iktidara yürürken, onun içerisindeki Prens Sebahattin taraftarları hizbin kopuşuyla doğan Osmanlı Ahrar Fırkası, siyasal hayatımıza katılan ikinci parti olmuştur.³ Ahrar Fırkası'nın doğuşu 1902'de Paris'te toplanan Jön Türk Kongresi'nde Prens Sebahattin ve ona bağlı Jön Türklerin

*Yrd. Doç. Dr., Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü Öğretim Üyesi.

ayrılmasına kadar geri gitmektedir. Prens ve arkadaşları önce Osmanlı Hürriyetperverân Cemiyeti'ni kurmuşlardı. 1906 yılında ise Teşebbüs-i Şahsî ve Adem-i Merkeziyet Cemiyeti adını alan bu grup 1908'de II. Meşrutiyet'in ilanını izleyen günlerde 22 Ağustos 1908'de İttihad ve Terakki ile yeniden birleştiğini duyurmuştur.⁴

24 Temmuz 1908'de II. Meşrutiyet'in ilan edilmesiyle doğan hürriyet ortamından yararlanan Adem-i Merkeziyetçiler ülkeye dönmüşlerdi. İttihad ve Terakki ile 22 Ağustos 1908'de yeniden birleşmiş görünen Prens Sebahattin'e bağlı bu grup propaganda çalışmalarına ve fikirlerini yaymak amacıyla faaliyetlere başladıklarında, bunun İttihad ve Terakki tarafından hoş karşılanmadığını görmüşlerdi. İzmir'de bazı üyeleri tutuklanmıştı. Yine Anadolu'da geziye çıkmak isteyen Adem-i Merkeziyetçilerden Mahir Sait, Tevfik ve Avni Kemal Beyler İttihad ve Terakki Cemiyetinin kendi bünyesinden doğan, sonra ondan ayrılan ve Meşrutiyet'in ilânı ile tekrar birleşip, işbirliğine yöneldikleri, hürriyetçileri baskı altında tutmayı tercih ediyordu. Bu tutumun temel nedeni, ideolojik anlayış ayrılığından kaynaklanmaktadır. Bu ayrılık daha çok "adem-i merkeziyet" kavramından doğuyordu. "Teşebbüs-i Şahsî" gibi liberal bir yaklaşım ittihatçı liderlere aykırı gelmemekle birlikte, imparatorluğun yönetiminde "adem-i merkezi" tarz, yani yerinden yönetim anlayışı ittihatçılarca kabul edilemez görünüyordu, ağır eleştirilere hedef oluyordu. Çünkü, böyle bir idari yaklaşımın, zaten dağılmakta olan kozmopolit yapıdaki bir imparatorlukta yıkıcı bir etki yapacağını öne sürüyorlardı. Osmanlı İmparatorluğu'ndaki etnik unsurlara eşitlik tanınması ve yerinden yönetim anlayışının dağılmaya yol açacağı endişesi İttihat ve Terakki'yi karşı tavır almaya yönelten temel ideolojik nedendi. İki grup arasında 22 Ağustos 1908'de varılan anlaşmayla ilân edilen birleşmenin, adem-i merkeziyet kavramının

ancak, "tevsi-i mezûniyet", yani yetkilerin genişletilmesi anlamına gelmesi koşuluyla sağlanabilmişti. Şüphesiz İttihat ve Terakki bu birleşme, anlaşmasını hürriyetçiler ya da Ahrar olarak tanınan Prens Sebahattin'in bu grubu kontrol altında tutmak, muhalefete itip, karşılarına almamak amacıyla yapmış olmalıydılar. Ancak, birleşme uzun sürmedi. 2 Eylül günü Prens Sebahattin'in İstanbul'a gelişi ile tekrar gerginleşen ilişkiler, siyasi tarihimizde yeni bir partinin "Osmanlı Ahrar Fırkası"nın doğuşuyla yeni bir evreye girdi.⁵

Siyasi partiler tarihimizde ve çok partili hayata geçişimizde bir "ilk" olarak kabul edebileceğimiz, liberal bir parti olan Osmanlı Ahrar Fırkası, 14 Eylül 1908 (1 Eylül 1324 Rumi) de Prens Sebahattin'in Paris'deki çevresinde bulunan liberal Osmanlı Aydınları tarafından kurulmuştur. Kurucuları arasında Ahmet Fazlı, Mahir Sait, Celâlettin Arif ve Nurettin Ferruh Beyler bulunmaktadır. Ahrar Fırkası'nın kurucu fikir babası olmakla birlikte, Prens Sebahattin, resmen partinin kurucuları arasında yer almamış ve kendisine teklif edilen başkanlığı da kabul etmemiştir. Ancak, Ahrar Fırkası hiç bir zaman bir reis ilân etmemiş, bu görev boş bırakılmıştır. Zaman zaman partinin başkanlığına eski sadrazam Kâmil Paşa, İsmail Kemal Bey'in adı geçmişse de muhtemelen, Prens Sebahattin gizli başkan olarak kabul edilmiş, başkanlık makamı da kendisine bir cemile olarak açık bırakılmıştır.⁶

Ahrarcıların, İttihad ve Terakki'ye karşı başlıca eleştirileri ise, bu cemiyetin tekelci, yarı gizli ve diktatorlüğe yol açabilecek eğilimleri olduğu idi. Onlara göre İttihatçılar orduyu siyasete bulaştırarak, bir baskı aracı olarak kullanıyorlardı. İttihatçıları, Osmanlıcılık idealine zarar vermekle ve Türkçü anlayışlarıyla, imparatorluğu oluşturan diğer unsurları itmekle suçluyorlardı. Osmanlı Ahrar Fırkası'nın kurulması da İttihatçıların karşısında bir ağırlık merkezi olarak yer almak,

denge ve denetleme merkezi meydana getirmek düşüncesiyle olmuştur.⁷

Liberal Ahrar Fırkası'nın 1 giriş 25 maddeden oluşan programı ciddi bir inceleme ve araştırmanın ürünüydü. Fırka kurucularından Nurettin Ferruh (Alkend) tarafından kaleme alınan program, Avrupa'nın diğer liberal parti programlarının Türkçeye çevrtilerek incelenmesi ile meydana getirilmişti. Programın hazırlanışında, Osmanlı hükümeti tarafından yürütülmekte olan adalet reformu için danışman olarak görevlendirilmiş olan Fransız Kont Ostrorog'un yardımları olmuştur. İstanbul'a yerleşmiş bir Fransız olan Léon Ostrorog unlu unlu bir hukukçuydu. Avrupalı liberal partilerin programlarını Türkçeye aktarmış ve Ahrar Fırkası'nın programının yazılmasında rol oynamıştı.⁸ Prens Sebahattin'in de programın kaleme alınışında katkılarının bulunduğu söylenmektedir.

Ahrar Fırkası'nın programı Anglo-Şakson, İngiliz gelenekçilerden etkilenmiş, liberal prensiplerin en geniş ölçüde yer aldığı ilk parti programı olma özelliğini taşımaktadır. Girişinde "hürriyet" in tanımı ve insan haklarına yer verilmiştir. Düşünce özgürlüğü, basın özgürlüğü, eğitim, ticaret, haberleşme, seyahat, toplantı ve vicdan özgürlükleri, Ahrarcıların kabul ettikleri ve savundukları insan haklarının başında gelmekteydi. Programda saltanat korunmakla birlikte, padişahın ismi hiç geçmemekteydi. Padişahın yetkilerinin kısılması isteniyordu, bu kısıtlama Meclis-i Ayân (senato) üyelerinin atanması yetkisinin, meclisin bizzat kendisine (Meclis-i Umûmî= Meclis-i Ayân + Meclis-i Meb'ûsan), belediye meclisi üyelerine ve hükümete devredilmesi şeklinde olacaktı. Böylelikle, taşranın ve halkın temsilcileri Meclis-i Ayân'da daha fazla oranda temsil edilebilecek, yasama erki daha geniş bir kullanıma kavuşabilecekti (Bkz. Madde 8).

Anayasanın 108., 109. ve 110. maddelerinde

yer almakta olan vilâyet meclislerinin yeniden toplanması, tevîsi-i mezûniyetlerinin yani yetkilerinin genişletilmesi (adem-i merkezîyet prensibine uygun olarak) ve tefrik-i vezaif usûlünün yine buna bağlı olarak uygulanması ve bu meselelerle ilgili uyum yasalarının hazırlanması isteniyordu (Madde 9). Seçimlerin tek dereceli olması ve vergi versin vermesin her yirmi yaşını bitirmiş erkeğin oy kullanabilmesi öngörülüyordu (2. madde).

Ahrar Fırkası siyaset arenasına çıkar çıkmaz özellikle İstanbul basınından büyük ilgi ve destek bulmuştur. Ahrarcılara bağlı bir yayın organı yoksa da Sebahattin Bey'in mali desteği ile Ahmet Fazlı Bey tarafından çıkarılan *Serbestî* gazetesi, fırkanın yayın organı işlevini görmüştür. Bunun yanı sıra, İstanbul basınında İttihat ve Terakki muhalifi basının tamamı, başta *İkdam Sabah*, *Yeni Gazete*, *Volkan* ve *Servet-i Funûn* olmak üzere yeni liberal muhalefeti desteklemişlerdir.⁹

Osmanlı Ahrar Fırkası, henüz yeni kurulmuş bir parti olmasına ve yalnızca İstanbul'daki parti teşkilatını kurmuş bulunmasına karşın, 1908 genel seçimlerine güçlü İttihat ve Terakki karşısında girmeyi goze almıştı. Ancak, tek bir mebus bile çıkaramayarak yenilgiye uğramıştır. Bununla birlikte İttihat ve Terakki ile ortak gösterdiği adaylardan Kozmî Efendi, Konstantinî Efendi, Zöhrap Efendi ve Hallacyan Efendi seçilmişti. Bir de bağımsız olarak kendi çabalarıyla Ankara'dan mebus seçilen Mahir Sait Bey Meclis-i Meb'ûsân'a seçilen Ahrarcı milletvekilleri olmuşlardır.¹⁰ Bununla birlikte, Ahrar'ın siyasi gücü özellikle parlamento içinde çok daha fazla olmuştur. Meclisin açılmasından sonra Ahrar Fırkası'nın bütün faaliyetleri, mecliste güçlü bir muhalefet grubu kurmaya yönelik olmuş ve bunda da başarı sağlanmıştır. Mecliste, İttihatçılar karşısında yaklaşık altmış-yetmiş kişilik bir grup meydana getirilmiş ve bu suretle hükümeti kontrol etmeğe başlamışlardır.¹¹

Osmanlı Ahrar Fırkası'nın kaderinde 31 Mart 1909 olaylarının önemli bir rolü olmuştur. İstanbul'da İttihat ve Terakki'ye karşı meydana gelen ve onüç gün süren Derviş Vahdeti ile Volkan gazetesi etrafında kümelenen isyancıların meydana getirdiği kanlı olaylar sonucunda İttihatçıların kontrolü yeniden ele almaları ile sorumlu tutularak kapatılmıştır. Liberal Ahrarcıların, böyle kanlı bir darbenin içinde yer almaları İttihatçıları iktidardan devirmek amacıyla yapılmış ancak olaylar Sebahattin Bey'in kontrolünden çıkmıştır. Bundan sonra fırkanın üyelerinin bir kısmı tutuklanarak yargılanmış, bir kısmı da yurt dışına kaçmıştır.¹² Osmanlı Ahrar Fırkası bu büyük dağılmadan sonra bir daha kendisini toparlayamamış, bir kısım Ahrarcı liberal daha sonra 1911'de kurulan Hürriyet ve İhtilâf Fırkası içerisinde yer almıştır. Osmanlı Ahrar Fırkası 30 Ocak 1910 tarihinde kurucularından ve fırka programını kaleme almış olan Nurettin Ferruh Bey'in yayınladığı bildirisi ile resmen sona ermiştir.¹³

NOTLAR

1. Yeni Osmanlılar Hareketi hakkındaki tartışma ve görüşler için bkz. E. Z. Karal, *Osmanlı Tarihi*, c.9, Ankara 1972; Şerif Mardin, *Yeni Osmanlı Düşüncesinin Doğuşu*, çev: M. Türköne, F. Uzan, İ. Erdoğan, İstanbul, 1996.

2. İttihat ve Terakki Cemiyeti hakkında pek çok değerli hatıra ve inceleme eser kaleme alınmıştır. Bunlardan bazıları için bkz. Şükrü Hanioglu, *Osmanlı İttihat ve Terakki Cemiyeti ve Jön Türklük (1889-1902)*, İstanbul, 1985; Sina Akşin, *Jön Türkler ve İttihat ve Terakki*, İstanbul, 1987.; Tarık Zafer Tunaya, *Türkiye'de Siyasi Partiler, II. Meşrutiyet Dönemi*, İstanbul, 1984.; Feroz Ahmad, *İttihat ve Terakki 1908-1914*, İstanbul, 1986. Türkiye'de demokrasi ve düşüncedeki değişimler için bkz. Kemal Karpat, *Türk Demokrasi Tarihi*, İstanbul, 1996.; Erik Jan Zürcher, *Modernleşen Türkiye'nin Tarihi*, İstanbul, 1995.; Liberal düşüncenin gelişmesi için bkz. Mehmet Seyitdanlıoğlu, "Türkiye'de Liberal Düşüncenin

Doğuşu ve Gelişimi", *Liberal Düşünce*, sayı 2: Bahar 96, ss. 103-111.

3. İttihat ve Terakki'nin 1902 Kongresi'ndeki bölünme hakkında bir Prens Sabahattin olan şu esere bkz. Ahmet Bedevi Kuran, *İnkılâp Tarihimiz ve Jön Türkler*, Tan Matbaası, İstanbul, 1945. ss. 150-154. Nezahat Nurettin Ege, *Prens Sebahattin, Hayatı, İlmî Müfaaları*, İstanbul, 1977, ss. 19-26.

4. Bkz. Kuran, *a.g.e.*, s. 169 vd. Ayrıca bkz. S. Akşin, *JönTürkler ve İttihat ve Terakki*, İstanbul, 1987, ss. 100-103.

5. 2 Eylül 1908'de Prens, Avrupa'da ölmüş olan babası Damat Mahmut Paşa'nın cenazesine birlikte İstanbul'a geldi. Cenaze töreninde Prens'in Rum Patriği'ne yaptığı saygı referansı ve İttihatçı basın tarafından kamuoyuna Patriğin elini öptü şeklinde yansıtılmıştı. Ayrıca Prens, İttihat ve Terakki'nin toplantılarına çağırılıyor fakat kendisine, fonksiyonel olmayan protokolde bir yer veriliyordu. Prens, bu toplantılardan birinde İttihatçı lider ve eski rakibi Ahmet Rıza Bey'in tenkitlerine maruz kalınca, ipler kopmuştu. bkz. Akşin, *a.g.e.*, ss. 100-101; Firuzan Hüsrev Tökin, *Türk Tarihinde Siyasi Partiler ve Siyasi Düşüncenin Gelişimi*, İstanbul, 1965, s. 43.

6. Ahrar Fırkası'nın başkanlığı tartışmaları için bkz. Nezahat Nurettin Ege, *a.g.e.*, ss. 174-176; T. Kuran, *a.g.e.*, s. 270; Akşin, *a.g.e.*, s. 101; T. Z. Tunaya, *Türkiye'de Siyasal Partiler*, 1.cilt, İstanbul, 1984, ss. 150-152.

7. Tunaya, *a.g.e.*, ss. 154-170; Ahmet Bedevi Kuran, *a.g.e.*, 270.

8. Kont Jean Getrorang hakkında bkz. Ahmet Emin Yaluran, *Gördüklerim Geçirdiklerim*, cilt 1, İstanbul, 1970, ss. 103-104.

9. Mustafa Nuri İnağar, *Basın ve Yayın Tarihi*, İstanbul, 1982, ss. 312-314.

10. Tunaya, *a.g.e.*, s. 144.

11. Ahmet Bedevi Kuran, *a.g.e.*, s. 271. Fırka'nın meclisteki grubuna katılanlar daha çok Sadrazam Kâmil Paşa hükümetine güvenoyu verilmesinde ortaya çıkmış. Bunlardan bazıları sonradan Ahrar Fırkası'na katılmışlardır. Bu isimler

arasında şunları sayabiliriz: İsmail Kâmil Bey, Dr. Rıza Nur, Kirkor Zöhrap, Yorgin Başo Efendiler vd.

12. 31 Mart irtica ayaklanması ve Ahrar Fırkası'nın bundaki rolü için yukarıdaki dipnotlarda zikrettiğimiz eserlerin yanı sıra şu kaynaklara bakılmalıdır. Sina Akşin, *Şeriatçı Bir Ayaklanma*, 31 Mart Olayı, Ankara, 1994. Olayların yatışmasından sonra Prens Sebahattin de tutuklanmış ancak Cemal Paşa'nın yardımlarıyla serbest bırakılmış sonra da yurt dışına kaçmıştır. Bkz. *Cemal Paşa, Hatıralar*, İstanbul, 1977, ss. 22-30. Olaydan sonraki tutuklamalar hakkında kendisi de bir Ahrar mensubu olan Hasan Amca'nın hatıralarına bkz. *Hasan Amca, Doğmayan Hürriyet, Bir Devrin İçyüzü 1908-1918*, İstanbul, 1989. Hasan Amca, *Nizamiye Kapısı ve Yarıda Kalan İhtilâl*, İstanbul, 1991. Ayrıca bkz. Kuran, a.g.e., ss. 276-283.

13. Osmanlı Ahrar Fırkası'nın yayınlamakta olduğumuz program, içtüzük ve beyannâmeleri Tarık Zafer Tunaya'nın *Türkiye'de Siyasal Partiler, cilt: II. Meşrutiyet Dönemi*, Hürriyet Vakfı Yayınları, İstanbul, 1984, ss. 155-170'den alınmıştır. Metnin yayınında Tunaya'nın kabul ettiği transliterasyona uyulmuş ve herhangi bir değişiklik yapılmamıştır.

OSMANLI AHRAR FIRKASI PROGRAMI

1 Eylül 1908

İnsanlar hür ve hukuk-ı beşer nokta-i nazarından müsavi olarak doğduklarından ahârın hukukuna tecavüz etmemek şartıyla hürriyet, hakk-ı temelük, emniyet, huzur-u kanuna muvâfaat, asayiş-i umumiye muhil olmayan ef'âl ve harekatta serbest, serbest-i kelâm, şerbesti-i matbuat, serbesti-i ticaret, serbesti-i muhâberât, şerbesti-i vicdan, serbesti-i seyahat, serbesti-i tedrisat, serbesti-i müşâreket, serbesti-i içtima', maşuniyet-i mesakin gibi hukuk-ı umumiye malikîtirler.

Boyle hukuka malik olan Osmanlılar hür bir memlekette yaşadıkları için o memleketin terakkiyat-ı iktisadiye, içtimaiye ve siyasiyesi-

ni gözetmek ve bu bapta lazım gelen esbabı acileye tevessül eylemek vazifesiyle mukellef olduklarından vücudu memleketin hayat damarları mesabesinde olan şimendiferlerle yollarını inşa, kanal ve cedvelleri kûşad, gümrük, telgraf, posta ve telefon gibi umur-ı nefiayı imal, tensik ve tevsi' ile bunların husul-ü ma'razında imtiyaz ve inşaatın münakasa ve müzayede suretiyle icrası hususunda lazım gelen esbabın evvel be evvel istikmali ve cism-i memleketin kanı hükmünde bulunan ticareti bahriye ve berriye ile ziraat ve sanâatin tevsi ve tenemmüvü ve asayiş-i dahailiye ve hariciyeyi temin edecek olan kuva-yı berriye ve bahriyeyi bir hal-i mükemmeliyete irca ve esas-ı refah ve saadet-i mülk olan adaletin tamamıyla teessüs ve temerküz edebilmesi için adliyemizin ve alelumum heyet-i zabitanın teessüs ve temerküz edebilmesi için adliyemizin ve alelumum heyet-i zabitanın gayet ciddi ve esaslı bir tarzda islahı, ceraim-i adiyeye ve siyasiyeye ve matbuat için jüri usulünün kabulü ve mecalis-i sulhiye ihdası gibi usul ve vesait-i medeniye ile emniyet-i umumiyeyi celbe muvaffak olması elzemdir.

Madde 1- Vükela Meclis-i Mebusan huzurunda mes'ul olup Parlemononun itimadına mazhar olmadığı ekseriyetle tahakkuk ettiği halde istifaya mecburdur. Reis-i Vükela Parlamento erkanından olmak üzere taraf-ı şahaneden intihap ve tayin edilip Reis-i Vükela dahi mes'uliyeti tahtında vükela-yı saireyi ekserisi parlamento azasından mürekkep olarak hariçten dahi intihap ve tayin edebilir.

Madde 2- Ârâ-yı umumiye usulüne ittibaen yirmi yaşını ikmal eyleyen her ferd-i zükur vergi versin vermesin evsaf-ı saire-i kanuniyeyi haiz bulunursa birinci derecede hakk-ı intihaba malik bulunacak ve bu hakkın her muntehip için bir vazife olması Meclis-i Mebusanın nazar-ı dikkatine vazolunacaktır.

Madde 3- Meclis-i Meb'usanın müddet-i

içtimaı sekiz ay olacaktır.

Madde 4- Meclis-i Meb'usanın teklif ve vaz'ı kanuna salahiyet-i tammesi vardır. Laakal on meb'us tarafından dermeyan olunmak şartıyla parlamento teklif olunan layhaları bade müzakere kabul ettiği takdirde lazım gelen kavanini tertip ve tanzime salahiyettar olacaktır.

Madde 5- Kanunen mebus olmaya salahiyeti olan her Osmanlı, Memaliki Osmaniyenin her tarafında namzetliğini vazetmek hakkını haiz olacaktır.

Madde 6- Mebusların adedi ihtiyacı memleket ile kabil-i tevkif olmadığından tezyid-i miktarı menafi-i adideyi müstelzim olacağı cihetle yirmi beş bin nüfusu zükura mukabil bir mebus intihabı teklif olunacaktır.

Madde 7- Meclis-i Vükela ile parlamento arasında vuku bulacak ihtilaf neticesinde parlamento ba irade-i seniye dağıtılmak istenildiği ve bunun muallen olan iradede yeniden yapılacak intihabatın üç ay zarfında icrası ve parlamentonun küşadı beyan edilmediği takdirde işbu irade keenlemeyekün addolunup parlamento vazifesine devam edecek ve meclis-i mezkur rey-i sabıkta ısrar ettikleri takdirde Heyet-i Vükela müstafi addedilecektir. Bu usul gerek vakt-i harp ve gerek vakt-i sulhde mer'i olacaktır.

Madde 8- Ayan azalarının sülusan-ı mecalis-i umumiye ile belediye azaları tarafından intihap edilerek yalnız sülüsü taraf-ı hükümetten nasbolunacak ve azanın miktarı mebusanın nısfı derecesinde olup muayyen bulunacaktır. Ayanın müddet-i memuriyeti altı seneden ibaretir. Gerek mecalis tarafından ve gerek hükümet tarafından intihap olunanların sülüsleri ayrı ayrı her iki senede bir tebdil edilecek ve yalnız sülüsü teşkil edip hükümet tarafından mansup olanlar meyanında Darülfünun heyetlerinden, vükelalık, valilik, ordu müşirliği,

kadıaskerlik, elçilik, patriklik ve hahambaşılık gibi memuriyetlerde bulunmuş olan mazulinden, berri ve bahri ferikasından, muteberan-ı tuccardan ve evsaf-ı lazımevi haiz zevat-ı saireden münasip azalar bulunacaktır.

Madde 9- Kanun-ı Esasinin 108., 109., 110. maddelerinde bahsedilen Mecalis-i Umumiye-i Vilayatın bir an evvel toplanması ve ifa-yı vazifeye mübaşeret etmeleri ve bu veçhile mezkur maddelerde mevzu olan tevsi-i mezuniyet ve tefrik-i vezaif usulünün tamamiyle tatbikini temin edecek kavanin-i mahsusa vaz'ı talep olunacaktır.

Madde 10- Vilayatın hal-i hazırdaki taksimat-ı mülkiyesinin suret-i umumiye de tadil ve tebdili lüzumu derkar bulunduğundan bunun tanzim ve icrası Meclis-i Meb'usanın kararına vabeste bulunacaktır.

Madde 11- Kanun-ı Esasi'nin 113. maddesinin hürriyet-i şahsiyeye münafi olan son fırcasının ilgası talep olunacak ve bila muhakeme hiç kimse hakkında bir gün mücazattertip edilemeyecektir.

Madde 12- Kanun-ı Esasi'de muvakkat kanun tanzim ve tatbikini natık olan madde-i mahsusanın lağvı ile parlamento tarafından tasdik edilmedikçe hiçbir kanunun mevki-i tatbika vaz olunamaması talep edilecektir.

Madde 13- Devletin lisan-ı resmisi Türkçedir. Her nevi muhaberat ve müzakerat-ı resmiye Türkçe olacaktır.

Madde 14- Osmanlıların mebus intihabında, memuriyetlere teyininde cins ve mezhep tefrik edilemeyerek mücerred ehliyet ve liyakatleri nazar-ı dikkate alınacağı gibi anasır-ı Osmaniyenin adilane bir surette bu hakka nailiyetleri hususuna itina edilecek ve bilumum Osmanlılar ahz-ı asker kanununa tabi bulunacaklardır.

Madde 15-- Edyanın serbesti-i icrası ve

cemaat-i muhtelifeye verilmiş olan imtiyazat-ı mezhebiyenin kemakan cereyanı esasları mahfuz kalacaktır.

Madde 16- Devletin ihtiyacatını kafil suratte kuva-yı berriye ve bahriyenin tezyid ve tensiki ve hizmet-i askeriyenin ordunun talim ve tekemmülünü ihlal etmeyecek bir müddete tenzili talep olunacaktır.

Madde 17- Emvali gayrı menkulenin tezyid-i itibarı ve hukuku tasarrufiyenin suret-i katiyede temini maksadıyla kavaid-i şeriye dairesinde mülk ve vakıf hakkında mevcut kava-ninin ihtiyacat-ı zamaneye tevfikân tadili, arazi-i mağsubenin ashabına iadesi, kadaastro usulüne mübaşeret olunması ve anonim şirketlerin teşkilini teshil edecek bir nizam vaz'ı, Emniyet Sadıkları muamelatının tanzim ve tevsi-i, Ziraat Bankalarının islahı, cüz'i failze akçe tedarik edebilmek için Emlak Bankaları tesis ve teşkili ve milli bir bankanın ihdası çaresine tevessül edilmesi talep olunacaktır.

Madde 18- Ahval-i maliyemizin islahı maksadıyla alelumum vergilerin suret-i tarh, tevzi ve cibayeti için ciddi bir usul-ü teftiş tesisi, muhtelif namlar altında mevcut keyfi vergilerin lağvı ve bilumum vergilerle aşar ve ağnam usullerinin ameli bir surette islahı için mebusanın inzıam-ı reyî ile erbab-ı ihtisastan mürekkep bir heyetin içtimâ ve bu suretle ahalinin temin-i hukuk ve menafi-i esbabının istikmalî teklif edilecektir.

Madde 19- Tahsil-i ibtidai mecburidir. Lisan-ı resmi Türkçe olduğundan bilcümle mekatib-i resmiye ve hususiyede Türkçe mecburi ve lisan-ı mahalli ihtiyari olacaktır. Cemaat-ı muhtelife kendi mekteplerinde Türkçe ile beraber lisan-ı millilerini tedris hususundaki serbestilerini muhafaza edeceklerdir.

Madde 20- Mekteplerde anasır-ı muhte-

life arasında cayıgr olması elzem bulunan meveddet-i samimanenin teyid ve temini maksadıyla hakk-ı teftişî hükümetin tasdiki ve bunun bir suret-i meşruada cereyanı esbabının tekemmülü ve askeri, mülki umum mekatib-i resmiyenin bütün Osmanlılara kuşade bulunması talep edilecektir.

Madde 21- Ahkâmı celile-i İslamiyeye kemal-i vukuf ehem ve elzem olmakla talebe-i ulumum şeref ve şanı İslamiyete layıkı veçhile tahsil ve tekemmül etmelerinin temini, medreselerimizin bir hal-i mükemmeliyete ırcâ ve haysiyetlerinin vikayesi zımında terfih-i halleri esbabı istikmal edilecektir.

Madde 22- İstanbul şehrinin küre-i arz üzerindeki mevki-i müstesnası itibariyle imar ve tezyinin halinde fevaid-i adide istihsali bedihi bulunduğundan bila ifata-i vakit evvela umumi bir plan tertibi ve bunun tedricen tatbiki hususunun nazar-ı teemmüle alınması ve belediyelerin bugünkü hali kendilerinden beklenen vezaif-i icraya müsaid olmadığından bunların varidat-ı cedide ve salahiyeti vasia ile tezyin-i mülke çalışacak bir surete kalbi ve tebea-i ecnebiyenin tebea-i Osmaniye misillü mütesaviyen rüsum-u belediye ile mükellef olmaları ve umur-u sıhhiyenin bir dikkat-i mahsusa ve mütemadiye tahtında tedviri ile Memalik-i Osmaniyenin her tarafında ahval-i hazıra-i fenniyeye tevfikân hastaneler ve veladethaneler ve müessesat-ı hayriye-i saire tesisi ve memleketin frengi, verem gibi illel-i vahime ve saireyeden yoluyla tahlis ve himayesi çarelerinin istikmalî.

Madde 23- Terk-i eşgal ve buna mümasil halatta havayic-i zaruriye-i memleketin hükümet tarafından temin-i cereyanı ve icabat-ı iktisadiye ve menafi-i umumiye ihlal edilmemek şartıyla amelenin terfih-i hali ve ameleler ile usta ve sermayedarının hukuk ve vezaif-i mütakabilelerinin tayin-i marazında kanunlar vaz-ı ve Ticaret ve Nafia Nezaretlerine merbut olmak üzere bir eşgal-i

umumiye şubesi tesisi ve memurin-i hükümetin terk-i eşgal için sendikalar tesis edemeleri teklif edilecektir.

Madde 24- İnhisarlar esasen menafi-i memlekete muzır olduğundan vücut-ü kat'i olmadıkça bunlara cevaz verilmemesi talep olunacaktır. Umur-u maliye nokta-i nazarıdan zarureti thakkuk eden ve elyevm mevcut olan inhisarlar hüsn-ü idare edilerek ahali ile Devletin menfaatinii temin edecek bir usulün tatbikına gayret edilecektir.

Madde 25- Menafi-i umumiyyeye ve mesleğimize muvafık olarak bilahare zuhur edecek mesail programımıza idhal edileceği gibi icap eden mevad ihtiyacı zamaneye göre tadil de edilecektir.

OSMANLI AHRAR FIRKASI NİZAM-NAME-İ DAHİLİYESİDİR

Fırkanın İsmi, Maksadı, Saha-i Faaliyeti ve Vesaiti:

Madde 1- Fırkanın ismi "Osmanlı Ahrar Fırkası" dır. 1324-1908 senesi Eylülü iptidasında İstanbul'da teşekkül etmiştir.

Madde 2- Fırkanın maksadı mukaddema neşrolunan beyanname ve program mucibince hükümet-i meşruta esasının her nevi vesait-i kanuniye ile Memalik-i Osmaniyede teyid ve tahkimine ve anasır-ı muhtelif-i Osmaniye arasında bir ittihad-ı samimane husulüne ve milletin terbiye-i siyasiyesine yani parlamento usul ve adatına alışmasına sayeden Osmanlıların siyasi ve içtimai faaliyetini tevhid etmektir.

Madde 3- Fırkanın saha-i faaliyeti bütün Osmanlı Memaliki ihtiva eder.

Madde 4- İkinci maddede gösterilen maksada vusul için fırkanın vesait-i icraiyesi berveçhi atidir:

a) Parlamentoda mevzu-u bahs olacak mesail hakkında bir mahall-i içtimada aynen parlamento usulü dairesinde o mes'eleye dair fırkaya mensup mütehasıslar canibinden nutuklar irad ettirerek icra-yı müzakerat etmek.

b) Fırkaya mahsus mahall-i içtimada fırkaya mensup erbab-ı ihtisas tarafından ulum-u siyasiye ve içtimaiye ve ahval-i cariyyeye müteallik ders suretinde konferanslar vermek.

c) Fırkanın fikir ve meslekini tefhim ve tamim için mevkut ve gayr-ı mevkut risail ve mürevvici efkarı olmak üzere gazeteler ve evrak-ı saire tabettirmek ve keza bu maksatla içtima-i umumiler tertip eylemek.

d) Aynı maksatla taşrada teşekkül eden şubelerle teati-i muhaberat ile oralarda da bu kabil neşriyat meydana getirmek için içtimalar tertip ettirmek.

Fırka Azasının Suret-i Kabul ve Hurucu:

Madde 5- Fırkanın programını kabul ile ahkamına ittiba eden ve sinn-i rüşde vasıl olan her Osmanlı fırkaya dahil olabilir.

Madde 6- Fırkaya dühulünü şifahen veya tahriren talep eden kimse fırkaya mensup azadan iki kişi tarafından takdim olunmak ve bu teklif Meclis-i İdarenin ekseriyet-i arasına iktiran ettirmek şartıyla, fırkanın Meclis-i İdareci canibinden fırka azalığına kabul olunur.

Madde 7- Azadan herbiri istediği zaman fırkayı terketmekte muhtardır.

Madde 8- Fırkaya karşı teahhüdât-ı nakdiyesini bila mazeret-i meşrua altı ay ifa etmiyen aza müstafi addedilir.

Madde 9- Fırkanın meslek ve menafiine mugayir harekette bulunan aza, Meclis-i İdarenin sulusan-ı arasıyla fırkadan ihraç edilir. İhraç edilen aza talep ettiği takdirde Meclis-i Umumiye müracaat ve meseleyi ekseriyet-i mutlaka-i aza ile suret-i kat'iyede

hallettirebilir.

Madde 10- Fırkadan gerek ihtiyarıyla ve gerek bila ihtiyar çıkan aza o zamana kadar vermiş olduğu akçeyi istirdad edemez.

Fırkanın Teşkilat-ı İdariyeleri: Madde 11- Fırkanın teşkilat-ı idariyeleri, İstanbul'da Merkez-i Umumi ve taşrada buna mukabil idare-i mahalliyeler ile atide izah olunacak Meclis ve Mütemer-i Umumi ve Mütemer-i Mahallilerdir.

Meclis-i İdare ve Vezaiifi:

Madde 12- Meclis-i İdare, müddet-i hizmetleri bir sene devam etmek ve sene-i atiyede tekrar intihap edebilmek üzere, Meclis-i Umumi tarafından intihap olunan yirmi bir azadan mürekkeptir.

Madde 13- İlk Mütemer-i Umumi'nin içtimasına kadar Meclis-i İdare fırkanın müessisleri tarafından tefrik ve tayin edilir.

Madde 14- Meclis-i İdare laakal iki haftada bir içtima eder. Azanın ekserisi hazır olmadıkça işe bakılmaz ve gelmeyenler birer ihbarname ile ikinci bir içtima davet olunur. Bu içtimada her kaç kişi bulunur ise bulunsun müzakere icra ve karar ittihaz olunur. Bila mazeret-i meşrua üç defa gelmiyen aza müstafi addolunup yerine Meclis-i Umumide mukaddemce haiz-i ekseriyeti ara olan zat tayin edilir.

Madde 15- Fırkanın müessisleri ile mebusları Meclis-i İdarenin aza-yı tabiiyesinden olup bila intihap müzakerata iştirak ve ita-yı rey ederler.

Madde 16- Meclis-i İdarenin vezaifi, berveçhi atidir,

a) Mütemer-i Umumi kararlarını Heyet-i İdare vasıtasıyla icra etmek,

b) Mürevvic-i efkarı olan gazete ile lüzumunda icraatını ilan etmek,

c) İdare-i mahalliyelerle mesail-i cariyeye üzerine muhabere etmek,

d) Fırkanın gerek hükümet ve gerek fırka ve cemiyat-ı saire ile münasebatında nümâyendeliğini ifa etmek.

Madde 17- Vesaik, senedat ve konturatların fırkaca makbul olması, Meclis-i İdare tarafından müekkil zatın imzasını havi bulunmasına vabestedir.

Madde 18- İdare-i mahalliye rüesası İstanbul'da buldukları zaman Meclis-i İdare müzakeratına iştirak edebilirler.

Heyet-i İdare ve Vezaiifi:

Madde 19- Heyet-i İdare, Meclis-i İdare azası meyanında müntehap altı kişiden mürekkep ve muvazzaf olup bunlardan biri reis, biri katib-i umumi ve biri veznedardır.

Madde 20- Heyet-i İdare, fırkanın bilcümle umur ve hususatını rüyetle hüsn-ü cereyanına nezaret ve icab eden muhaberati icra eder; şubelerle münasebat-ı daimede bulunarak iktiza eden evrakı ve fırkanın her aylık makbuzat ve masarifatını Meclis-i İdareye arz ve fırka gazetesinin münderecatını tetkik ve tayin ve Meclis-i İdarenin irae eylediği vezaifi ifa ve mukarreratını icra eyler.

Meclis-i Umumi Vezaiifi:

Madde 21- Meclis-i Umumi senede bir defa Meclis-i İdarenin daveti üzerine ve Mütemer-i Umumiden bir ay evvel fırkanın merkez azasından mürekkep olmak üzere İstanbul'da içtima ederek Meclis-i İdarenin bir senelik hesabatını tetkik ve Meclis-i İdare azalarını yeniden intihap veya ipka eyler.

Mütemer-i Umumi ve Vezaiifi:

Madde 22- Mütemer-i Umumi, Meclis-i İdarenin daveti üzerine senede bir defa İstan-

bul'da Eylül iptidasında içtima eder ve şube Murahhaslarıyla İstanbul Meclis-i İdaresi azasından ve fikir ve reylerinden istifade maksadıyla Mütemerce davet olunan zevattan terekküp eyler.

Madde 23- Mütemer-i Umumiye davet olunacak taşra Murahhaslarının adedi her vilayet şubesi azaları miktarını nazar-ı dikkate almak şartıyla ve yüzde nisbeti itibariyle tayin eder.

Madde 24- Bu adet ilk mütemer için Meclis-i İdare tarafından irae edilip senini atıye için Mütemer-i Umuminin vezaifi tayin olunur.

Madde 25- Mütemer-i Umuminin vezaifi berveçhi atidir,

a) Fırkanın sene-i atıye için faaliyet-i siyasesini tayin etmek,

b) Fırka teşkilatının ve Nizamname-i dahilisinin tadiline lüzum görüldüğü takdirde suver-i tadiliyeye karar vermek,

c) Siyasi programda tadilat ve ilavata ihtiyaç görülürse bunları icra etmek.

Şubeler ve Suret-i Teşekkülleri:

Madde 26- Vilayet ve liva merkezleriyle nüfusu çok olan diğer kasabalarda fırkanın şubeleri teşekkül eder.

Madde 27- Şubelerin teşekkülü on azanın mevcudiyetine vabestedir. Bunlar şubeyi teşkil eder etmez keyfiyeti İstanbul'da Merkez-i Umumi'ye ihbar ve Merkez-i Umumi kendilerine bir mühürle bir vesika-i resmiye irsal eyler.

Madde 28- Şubelerin idare-i dahiliyesi Merkez-i Umumi nizamname-i dahilisinin aynıdır.

Madde 29- İstanbul'da yalnız bir Merkez-i Umumi bulunup şube teşekkül edemez.

İdare-i Mahalliyeler:

Madde 30- Fırkanın idare-i mahalliyeleri on bir kişi olmak üzere şube meclis-i umumileri tarafından bir sene müddetle intihap olunur. Meclis-i Umumilerin içtimasına kadar idare-i mahalliyeler şube müessisleri tarafından tefrik ve tayin edilir.

Madde 31- İdare-i mahalliyeler buldukları mahallerde fırka tarafından kendilerine tevdi olunan vezaifi ve mütemer-i mahallilerle şube meclis-i umumilerinin kuvve-i icraiyesini ifa ederler.

Madde 32- İdare-i mahalliyeler neşriyatında ve bilumum hareketinde fırka programına muhalefet etmemek suretiyle tedvir-i umur etmekle mükelleftir.

Madde 33- Muayyen bir mıntıkadaki idare-i mahalliyelerin intihabata dair hareketini tevhid maksadıyla o mıntıkada ayrıca bir heyet-i intihabiye teşekkül eder ki azası idare-i mahalliyelerin nümayendelerinden murekkeptir.

Madde 34- İdare-i mahalliyeler ayda bir defa idare-i merkeziyeye ve lüzumu halinde heyet-i intihabiye, ahval-i mahalliyeye, hareketına ve azaları arasındaki tebeddulata dair ita-yı malumat eder.

Şube Meclis-i Umumileri ve Vezaifi:

Madde 35- Şube meclis-i umumileri Mütemer-i Umumiden bir ay evvel idare-i mahalliyeler tarafından davet olunur. İdare-i mahalliyeler azasıyla mütemer-i umumiye gönderilecek Murahhasların intihabı ve idare-i mahalliyeler hesabatının tetkik ve tasdiki şube meclis-i umumilerine aittir.

Mütemer-i Mahallilerin Zaman ve Usulü İçtimalarıyla Vezaifi:

Madde 36- Mütemer-i mahalliler ya bir

vilayat veya birkaç vilayat şubelerinin iştirakiyle indelhace vücut bulur. Bir vilayet şubelerinin iştirakiyle vücut bulmuşsa o vilayet idare-i mahalliyesi vasıtasıyla davet olunur. Birkaç vilayet şubelerinin iştirakiyle vücut bulmuşsa o vilayetler idare-i mahalliyelerinin kararıyla davet edilir.

Madde 37- Mütemer-i mahallilerde fırkanın faaliyetinden o civara aidiyeti olan mesail müzakere ve hallolunur. Mütemerlerin akdi ve netice-i mükarreratı hususları Merkez-i Umumiye bildirilir.

Fırkanın Vesait ve İdare-i Maliyesi:

Madde 38- Fırkanın vesait-i maliyesi azasının taahhüdat-ı nakdiyesi ile hibelerden ve neşriyattan mütehasıl temettüden ve ders ve konferanslar dühuliyesinden ve sair bu gibii varidattan ibarettir.

Madde 39- Kaffe-i aza hin-i dühullerinde vus' ve iktidarları nisbetinde fırkaya bir dühuliyeye verecekleri gibi şehri bir meblağ vermekle de mükelleftirler. Bu meblağ beş kuruştan dun ve beş liradan fazla olmamak şartıyla azanın yevmi varidatının nısfı olmak üzere tayin olunur.

Madde 40- İdare-i mahalliyeler varidatlarından Mütemer-i Umumi tarafından tayin olunan yüzde bir miktarı münasibini fırkanın masarifat-ı umumiyesine tekabbül etmek üzere İdare-i Merkeziyeye irsal eyler.

Madde 41- Fırkanın hesabı İstanbul'da Merkez-i Umumi ve taşrada idare-i mahalliyeler tarafından rüyet olunup tetkik ve tasdiği Meclis-i Umumilere aittir.

(Matbaa-i Amire, İstanbul 1324-1908)

OSMANLI AHRAR FIRKASI BEYANNAMESİ:

Vatandaşlar, Muhterem İstanbul Müntehibleri:

Bir aya kadar milletvekillerinin Dersaadet'de içtima edecekleri malumunuzdur.

Şanlı ordumuzla hamiyetperver vatandaşlarımızın ihya etmiş oldukları hürriyet, müsavat, uhuvvet ve adaletin --şayed memleketimiz Meclis-i Umumiye muktedir ve-killer gönderemezse-- manasız sözlerden ibaret kalacağı şüphesizdir.

İcra-yı intihap, her sahib-i hamiyet için yalnız bir hak değil, mukaddes bir vazifedir. Ancak iyi bir meb'us yani iyi bir vekil intihabı lazımdır.

İyi bir meb'us nasıl olur?

Acaba meb'usun iyi veya kötü olması onun rutbesi, şekl-ü şemali, saç, sakalı gibi zevahir ile mi taayyün eder?

Hayır! Bu suali size ciddi bir tarzda irad etmek küstahlık demek olur. İyi bir vekil hukuk-ı umumiymizi müdafaa için lazım gelen dirayet ve iktidarı şahsında cem ve telif etme işi olmak gerektir. Bu vazife ise bazen ihtiyata, bazen şiddete ve ekseriya ciddi vukuf ve zekaya istinaden vatanımızı hür, müttehid, mes'ud kavi ve her nev'i ittihaz-ı kudret ve asayişin mebni-i aleyhi olan adaleti te'mine sarf-ı ma'hasl eyleyen zat tarafından ifa edilebilir. Bu evsaf ise rutbe, sinn-ü eşkal gibi tekidatın tamamen haricindedir.

Binaenaleyh bu evsafı haiz olduğuna emin bulunduğumuz vatanperveranı intihap etmenizi tavsiye ederiz; bu bapta asla hatır ve gönül gözetilmemelidir; zira her bir mebus elli bin kişinin ve daha doğrusu adedi milyonlara balığ olan umum millet hakkını müdafaaya memurdur. Burasını düşünmeliyiz. İntihap olunacak mebusların yalnız hüviyet, ilm-ü irfan ve zekalarına değil fakat kendileri için birer kanun hükmünde bulunması iktiza eden fikr ve mesleklerinin Meclis-i Mebusan'ca kabulüne muvafık olacak dirayete de melik olduklarına emin olmalıyız.

Vatan her şeyden akdem hürriyete muhtaçtır.

Hürriyet-i şahsiye, masuniyet-i mesaikin, serbesti-i içtima, hürriyet-i vicdan, serbesti-seyr-ü sefer, serbesti-i muhaberat ve matbuat gibi hukuk-ı esasiye-i ummiye haddizatında ilan edilmiştir.

Bu muzafferiyetten şüphesizdir ki şehrimiz ahali kadar hiç kimse memnun olmamıştır. Zira mülkümüzün hiçbir şehrinde İstanbullular kadar zillet ve hakarete mahkum edilmiş, bu derece zulm-ü i'tisafa layık görülüş, evlad-ı vatan mevcut değildir.

Şehrimiz ahali istediği ile görüşmek, düşündüğünü söylemek, arzu ettiğini yazmak, beğendiği tarzda çalışmak ve eğlenmek, arzu ettiği vechile tahsil ve terbiye görmek, diyar-ı ecnebiyyeye seyahat etmek şöyle dursun mesalih-i zatiyesinin tesviyesi zımında kendi hanesi demek olan memleketin bir tarafından diğer tarafına gitmek hatta hin-i hacette beden muhtaç olduğu tedbir-i sıhhiyeye tevessül edebilmek gibi hukuk-ı tabiiyeye bile malik değildi.

Tarih-i beşerin ancak o kanlı enkizisyon sahaifine nakş ettiği facialar zümresinden olarak birçok masumların sabahleyin hanelerinden çıkıp da akşam üstü Zaptiye Nezareti veya Beşiktaş Muhafızlığı zindanlarında tevkif edildiği ve o günün ferda-yı mateminde ya menfa ya ölüm mehalikinden birine maruz bulunduğu zamanları unutmayalım.

Vatandaşlar! Şurasını iyice biliniz ki her ne kadar ahkam-ı esasiye-i hürriyet ilan edilmiş ise de şu hukuk-ı mukaddesemize memurin-i hükümet tarafından taaruz vukuunda men ve def'ini zamin ve hukuka fiilen nailiyetimizi kafil kavanin henüz mevcut değildir.

Kanun-ı Esasimizin muhafaza-i ahkamı zımında kavanin-i mahsusa vaz'ı bir zaruriyet-i hayatiye derecesindedir.

Bir kaide-i esasiye bir madde-i mahsusa-i sariha ile taht-ı hükme alınmadıkça fiilen yok demektir.

Bu bir mesele-i mühimmedir ki vekiller Meclis-i Mebusan'da evvel be evvel hallini talep etmelidirler.

Bu cümleden olarak hür bir memleketin kavanininde mer'iyeti bir şeyn demek olan ve kavanin-i esasiyemizin 113. maddesinin fıkrası ahiresini teşkil edip bilamuhakeme vatanımızdan her Osmanlı'nın ihraç ve teb'idini münhasıran hükümetin yed-i iktidarına tevdi eden maddenin ref' ve ilgası ve idareten bu suretle tard ve teb'idin katiyyen caiz olamaması vekiller tarafından suret-i katiyede talep olunmalıdır. Zira zavallı memleketimizin otuz seneden beri çektiği felaketler hep bu maddeler ile başlamıştır. Artık yeter.

Memurin-i hükümet daima kanun dairesinde harekete mecbur olup keyfi hiçbir tedbir ittihazına mezun olmamaları ve nüfuzlarını suistimal etmemeleri elzem olduğundan şayet bu vechile kanun haricinde harekete cür'etyab oldukları usulü dairesinde sabit olursa bir taraftan istizan ve istihsal mezuniyetine hacet kalmaksızın muhakemeleri doğrudan doğruya mehakim-i adiyede rü'yet edilmelidir. Zira memurin-i hükümetin taht-ı muhakemeye alınabilmesi bir taraftan istizan ve istihsal mezuniyetine menut bulunduğu halde istimal-i nüfuzun ref-ü izalesinne dair elimizde ne gibi bir zaman tasavvur edilebilir.

Vatan müsavat ve uhuvvete muhtaçtır.

Cenab-ı Hak insanları hukuk-ı beşer nokta-i nazarından müsavi olarak yarattığı halde otedenberi Osmanlılar birtakım sinuf ve derecat ile yekdiğerinden tefrik edilmişlerdi. Osmanlılar bu suretle aynı derecede bulunmamaları yani müsavi olmamaları birbirine karşı husumet hisleri uyandırıyor. Ve şu ittihazsızlık zaafı mucip olarak hem harici düşmanların

tecavüzüne cür'et veriyor ve hem de o vicdansız hükümet-i müstebidenin temadi-i zulmünü teshil ve tervic ediyordu.

İşte vekiller bu halin külliyyen ve fiilen defü izalesine medar olmak üzere hukuk-ı mukaddese-i islamiyeye mezahib-i saire imtiyazatına hanel gelmemek şartıyla bütün Osmanlılar beyninde hukuk ve vezaif nokta-i nazarından ciddi bir müsavat tesisine ve bu suretle emniyet ve muhabbet-i mukabelenin vücudpezir olmasına hadim olabilecek kavanin vaz'ını talep etmelidirler. Alelhusus her Osmanlı'nın askerliğe vatanın o mukaddes, o şanlı hizmetine nailiyeti ve herkesin sabit olacak derece-i liyakat ve iktidarına göre memuriyetlere tayinini talep etmelidirler.

Bundan başka, mekatib-i hususiyenin serbestisine hanel getirilmemekle beraber Türk lisanını ta'mim ve intişarına hizmet ve vatanın anasır-ı muhtelifesi arasında münasabat-ı fikriye ve hissiyeleri temin ile mütehid, münevver-ül efkar Osmanlılar ve muktedir vatanperver memurlardan mürekkep bir batn-ı ceditin ihzarını kafil mektepler küşad ve tesisini nazar-ı dikkate almalıdırlar.

Vatan maarife muhtaçtır.

Bu alem bir alem-i rekabettir. Acz ve meskenet insanları daima fakre, olüme say-ı gayret ise servet ve saadete sevk eder; yaşamak için kavi olalım. Fakat bilelim ki zafer hünerle muarefetle olur.

Osmanlılar! Siz üzerinde yaşadığınız şu hak-ı vatanı zorla almadınız, ilm-ü irfan ve tefevvuk ve iktidar ile zaptettiniz. Ecdadınız yekta-yı asr mühendisler, mütefennin kumandanlar, eser-i dehaları olan toprak kulub-ü cihana dehşet-i nisar eken seyiyat-ı ahval sebebiyle alem-i rekabette zebun kalan rakiblerini gaflet içinde puyan idiler. İşte bu sebeptendir ki mağlub oldular. Zira cehl elinde kılıç kırılır, barut söner, altın toprak olur.

Vatandaşlar tekrar edelim! Bu memleket zorla değil tefevvuk, ilm-ü irfan ve iktidar ile zaptedilmiştir. Sahibinin elinde kalmadı, layık olana geçti. Bunun muhafazası da ona liyakatladır, ilm ile tefevvuk ile iktidar iledir.

Çok gerideyiz, koşalım! Bila aram koşalım! O şanlı sehaif-i tarihiyemize acz ve meskenet ve cehl ve izmihlal ile hitam vermeyerek daha muhteşem ve daha azametli maşer-i medeniye kayd edelim ve oyle devam edelim. Fakat bu devam ancak maarif ile maarif ise mektepler ve daima mektepler ile olur. İşte bu sebeptendir ki vekiller umur-u maarife büyük bir ehemmiyet atfedecek ve yalnız payitahtta, büyük şehirlerde değil ta nahiyeler ve köylere varıncaya kadar memleketin her köşesinde dakika bil fevt etmeksizin mektepler tesis ve küşadınız ve bilhusus efkar-ı umumiyenin tenvir ve tenevvümü için darülfünunlara bilimum Osmanlılar Avrupa'da olduğu gibi saminin sıfatıyla serbesti-i devamını talep etmelidirler.

Maliyemiz ıslaha muhtaçtır!

Osmanlılar kemal-i mihn-ü mişak ile kazandıkları paradan hükümete isabet eden akçenin aza-yı vatanın ihtiyacatından gayri mahalle sarfı münafi-i adalettir.

Bu para Osmanlıların refah ve saadetine ve vatanın ümran ve mukenatına masruf olmalıdır, başka bir yere sarf edilmek haksızlık, hırsızlıktır.

Hükümetin tahsilat ve sarfiyatının bir akçeye kadar Mebusan'ca rüy'etini ve alelhusus Mebusan'ın rey ve müsaadesi olmadıkça ahli-den ne bir güna para tahsil ve ne de sarf etmeğe salahiyyetar olmamasını temin için nizam-ı lazıma vaz'ını talep etmelidirler.

Bu kaide ise her sene butçenin Meclis-i Umumice tasdik ve tasvibinden başka birşey değildir. Zira bu mesele hayat-ı memlekete taalluk ettiğinden katiyyen haleldar edilmeme-

si musirran teklif edilmelidir.

Devlet masarif-i askeriye ve mülkiyesini pek büyük bir müşkilat ile ancak tedarik edebildiği şu sırada vatanın şu hal-i harabisine alet olmuş olan devr-i istibdad ekabir-i memurinine emval-ı mesrukadan mütehasıl o cesim servetleri bağışlamamalıdır. Zira servet-i vatan meşru bir istihkaka mukabil verilir.

Şu hale nazaran vekiller yalnız istikbalde intizam-ı maliyi temin edecek nizamata vaz'ını talep ile iktifa etmeyip hesabat-ı maziyeyle dahi tetkik ile murtekbilerinin kanunen müstehak oldukları cezaya çarptırılmasını ve emval-i miriye-yi mağsubenin hazine-i devlete iadesini talep etmelidirler.

Teşebbüsat-ı nafia devletin en ziyade fevaidini müstelzim olacak bir tarzda ihale ve idare edilmelidir. Bunun keyfe mayeşa şuna buna itası büyük bir haksızlıktır. Zira hükümet kesesinden çıkan ve ekseriya bir kıymet-i azimeyi haiz bulunan bahşişlerin otekine berikine ita ve ihsanı bir hırsızlıktır.

Bu vekiller umur-u nafianın münakaşa ve müzayede usulüyle icrasını ve inşaatın münhasıraşerait-i munasibe ile ihalesini ve aynı şerait dairesinde Osmanlılara verilmesini talep etmelidirler. Sermaye sahiplerinin gayr-ı kafi gündeliklerle sunuf-u ameleyi hal-i zarurette bulundurmaları mugayir-i insaniyettir.

Ancak buna mukabil sermayedarının hakk-ı idare ve hizmetini tanımamak ve servetini mehalike vaz' etmesini takdir etmemek bir haksızlıktır. Binaenaleyh vekiller meşruiyet-i iktisadiyeyi, sermayenin hükmünü ve hidemat-ı umumiyenin adem-i amelenin terfih-i halini kafil nizamata vaz'ını talep etmeli ve buna mümasil birçok nevakısın ikmalî lüzumunu dahi nazar-ı dikkate almalıdırlar.

Vekiller vatanın yalnız mevcudiyet-i mütemadiyesini değil kudret ve tenevvümünü temin edecek olan müdafaa-i memleket,

maarif-i umumiye, teşkilat-ı adliye, umur-u nafia ve sanayi-i nefise sahasında birçok nizamatin vaz'ı lüzumuna dahi kani' olmalı ve bilhassa vatanımızın payitahtı olan İstanbul şehrinin taharet ve nezafeti, sokaklarının tanzimi, tenviratin layıkı derecede tezyidi vesait-i nakliyenin tesri' ve teshil ve tevsiine ait olarak Cenab-ı Hakk'ın bu şehir-i şehire bahşetmiş olduğu mehasin-i tabiiye ile müteradif birçok metalibin vücuduna mutmain bulunmalıdırlar.

Vekiller bundan ma'ada devr-i istibdad seyyiatından olmak üzere istihkakını alamamış ve devr-i cedidin tensikat esnasında müsmir ve lakaydane icraatından mutazarrır olmuş hemşehrilerimizin hukuk-ı meşrualarına ne de menafi-i mukaddese-i vatana hanel gelmeyecek surette adilane bir tarz-ı tesviye bulmağa gayret ederek bu mesaili katiyen unutmamalı ve unutmadıklarını ispat etmelidirler.

Şimdi burada esasa müteallik birkaç söz söylemek isteriz; çünkü bazı ahkam o kadar mühim o kadar esastır ki bir memlekette o ahkama itina edilmezse hayat-ı memleket tehlikeye konmuş olur.

Biz burada bilhassa esastan addettiğimiz nıkati zikr ile iktifa ediyoruz. Mamafih hükümet milletin mesalih-i umumiyede istişareye salahiyyetdar bulunduğunu ve kendi namına mebuslar tarafından ittihaz edilen mukarreratı memurları marifetiyle icrada zinhar tekasül etmeyeceğini temin etmedikçe vekilletin basiretkar ve amal-i mütehalli olmaları neye yarar?

Ahkam-ı esasiyeden olarak vekillet derce-i evveli müntehiblerine müteallik olmak üzere ara-yı umumiye usulünün kabulünü ve yirmi yaşını ikmal edip vergi versin vermesin evsaf-ı kanuniyeyi haiz bulunan bilcümle Osmanlıların hakk-ı intihaba malik olmalarını talep etmelidirler. Bundan ma'ada Sadr-ı azamın Meclis-i Ayan ve Mebusan erkanından ve

Sadr-ı azamın mesuliyeti tahtında Vukelanın kısm-ı azamının kezalik mezkur meclislerden intihabı ve Hey'et-i Vukelanın Meclis-i Mebusan'a karşı mes'ul bulunması talep edilmelidir.

Kanun-ı Esasimiz Meclis-i Mebsan'ın yanında bir de Meclis-i Ayan'ın vücudunu ve bunun azasının hükümdar tarafından intihap olunacağını gösteriyordu. Halbuki bu pek kazalıdır; zira bu suretle teşkil edilmiş bir Meclis-i Ayan hükümetin elinde bir vesait-i zulm ve istibdad kesilebilir. Binaenaleyh vekillerimiz bu tarz-ı intihabın tebdilini ve Ayan azalarının sülusan-ı mecalis-i umumiye ve belediye tarafından intihap olunmak üzere sülusunun heyet-i ulema, heyet-i ruhaniye, rical-i mülkiye ve askeriye, darulfunun heyetleri ve ticaret ve sınaat erbabının mütehayyizandan olarak heyet-i vukelanın teklifiyle hükümdar canibinden intihap ve tayinini ve müddet-i memuriyetlerinin muvakkat olmasını talep etmelidirler.

Velhasıl bütün bunlara rağmen şayet milletvekilleri kanun layihaları tanzim ile heyet-i umumiye arz etmek salahiyetini haiz olmazsa bu usullerin kabulünü keenlemyekun ve milletin hakk-ı niyabetini bir hayalden ibaret farzetmelidir.

Kanun-ı Esasimiz meb'uslara bu hakkı pek noksan bahş ediyor. Binaenaleyh vekillerimiz Mebusanın kanun layihaları tanzim ile Meclis-i Mebusan ve Ayan'ın nazar-ı tasvibine arzetmek hakkının takarrüratını suret-i kat'iyyede talep etmelidirler.

Son ve elzem bir tedbir daha:

Hükümdar, Meclis-i Umumiye dağıtabiliyor. Pekala! Bu usulün bazı ahvalde münasebatını tasdik ederiz. Fakat cümlemizin pek acı bir surette tecrübe ve hatırımızda hıfz ettiğimiz şeyler tekrar başlanmalıdır.

Binaenaleyh Meclis-i Umuminin dağı-

tılması hakkında sadır olan iradede tarih-i iradeden itibaren nihayet üç ay sonra diğer bir Meclis-i Umuminin teşekkülü zımında yeniden intihabat icrası munderiç bulunmazsa o irade keenlemyekun addedileceğinden başka vekiller bunu Heyet-i Vukela tarafından irtikab olunmuş bir büyük hıyanet ve cinayet olarak telakki eylemelidirler; ve böyle tayin-i müddet edilmeksizin Meclis-i Umuminin dağıtılması hakkında irade-i seniye sadır olursa parlamento yine vazifesine devam etmelidir.

İşte size intihap etmenizi tavsiye eylemediğimiz zevatın Meclis-i Mebusan'da kabul ettirmeleri lazım gelen mevad bu gibi şeyler olmalıdır ve bu vesile ile her sahib-i hamiyet olan vatandaşlarımıza intihaba iştirakin yalnız bir hak olmayıp bir vazife-i mukaddese olduğunu da tekrar-be-tekrar arz ve beyana kendimizi mecbur addediyoruz.

Malumdur ki politikada mürüvvet olmaz. Esna-yı intihapta eksilen bir reyın rakiplere terk edilmiş bir hak olacağını mulahazadan kendimizi dur tutmayalım. Son günlerde vukua gelen bazı ahval-i müessife vazife-i intihabın ehemmiyet-i fevkaladesini nazarımızda bir kat daha isbat ediyor.

Bu vesile ile ef'al ve hareketımızda asla hissiyatımıza mağlup olmayarak ciddi ve müteyakkız bulunmak lüzumunu dahi zikretmek isteriz:

Sevgili Vatandaşlar! Her şeyden evvel yaşamaktan emin olmak gerektir: Bazı kuvayı muhribenin hudutlarımız etrafında icabat-ı ahval muntazaman ta kalbgahımıza tarassut olarak (1772) tarih-i miladisinde Lehistan'da tanin-endaz olan ve o bedbaht memleketin inkısamıyla neticelenen o müthiş saatin vatan-ı mukaddesimizde hululüne intizar ediyorlar.

Tarafdaran-ı istibdaddan birçok hainler, elan memalik-i ecnebiyede ve hatta Der-saadet'te iade-i istibdat için çalışmaktan geri

kalmıyorlar. Bu işkence devrinin avdeti için bu menfur adamların malik oldukları cesim servetten mühim bir kısmının sarfından ictinab etmeyecekleri memul-u kavidir. Bunu bilelim fakat helecana uğramayalım. Vakıa bunlar rüyadır. Lakin vehim bir ferda-yı mel'anet ihzarına gayret eden canilerin rüyasıdır.

Biz selamet-i umumiyenin teminine gayret edelim. Bir azm-i merdane ile çalışırsak bu teşebbüs hiçbir vakte neticesiz kamayacaktır. Bunun için iktiza eden vesait: Sukunet, selamet, fikr-ü metanet gibi şeyler olup ihtiyacı serin kanla birer birer temmül ve icabeden hidemat-ı mühimmeyi hüsn-i ifadan ibarettir.

İşte o ihtiyacatın birincisi Mebusan'ın hüsn-i intihabıdır. Evvela bu vazifeyi ifa edelim. Artık kaybedecek vaktimiz kalmadığı gibi hata ve gafletin de sırası değildir.

Millet kemal-i şan ve azamet ve sur'at ile meşrutiyetin timsal-i mevcudiyeti olan Meclis-i Mebusan'ın teşekkülünü ve ifa-yı vazifeye bed'e ve mübaşeretini mevki-i fiile koymalıdır. Zira tekrar edelim ki meşrutiyete mani olarak vatanı tehlikeye ilka etmek teşebbüsüne tevessul edenler yok değildir. Vala-i hurriyet-i mukaddesimiz ve vatan-ı muazzezimizin duçar-ı felaket olacağını aşıkarak olarak bilelim! Cenab-ı Hak muinimiz olsun.

FIRKANIN İSTANBUL İKİNCİ SEÇMENLERİNE BEYANNAMESİ:

Muhterem İstanbul Muntehib-i Sanilerine:

Vatan-ı muazzezimizin saadet ve selameti-ni bilcümle evladının ittihad-ı ciddi ve samimisinde görerek bu maksatla teşekkül eden ve gaye-i amali memalik-i Osmaniyede hükümet-i meşruta esasının beyn-el-ahali hakkıyla takdir ve tahkim edilmesine matuf bulunan "Osmanlı Ahrar Fırkası" İstanbul

mebusluğuna namzedlerini dur-endiş ve muhibb-i hakikat vatandaşlarına bervech-i ati arzeder:

Ümid edilir ki devre-i cedide-i siyasiyemizin ehemmiyet ve nezaketini cidden idrak eden muhterem muntehib-i saniler hamiyet-i milliye ve hissiyat-ı vatanperveranelerine teb'an müdafaa-i hukuk-u memleket emri mutenasındaki iktidarını hamiyet ve istikametleri mücerreb olan zevat-ı muşar ve mümai-leyhümü re'y ve itimadlarına layık görürler.

1. Sadr-ı azam Kamil Paşa

2. Ali Kemal Bey

3. Celaleddin Arif Bey (Mekteb-i Hukuk ve Mülkiye muallimlerinden)

4. Ahmed Fazlı Bey (Muharririn-i Osmaniyeden)

5. Nureddin Ferruh Bey (Muharririn-i Osmaniyeden)

6. Pandelaki Kozmide Efendi (Dava vekili)

7. Konstantin Konstantinidi Efendi (Dava vekili)

8. Kirkor Zohrab Efendi (Dava vekili)

9. Bedros Hallaçyan Efendi

10. Alber Faraci Efendi (Dava vekili)

27 Teşrin-i sani 1324.

"OSMANLI AHRAR FIRKASI" NİN FAALİYETİNE SON VERİLDİĞİNİ BİLDİREN BEYANNAME:

Osmanlı Ahrar Fırkası tarafından Sabah gazetesiyle neşredilen ilk beyannamede firkanın maksad-ı teşekkülü vazıhan bildirildikten sonra Fırka-i Ahrar'ın hafi bir cemiyet-i ihtilaliye olmadığı, vesait-i kalemiye ve nutkiyeden başka kudret-i icraiyyeye malik bulunmadığı ilan edilerek Fırkanın mevcudiyet ve faaliyet-i meşrutiyetin devamı mümkün olabileceği beyan edilmiş idi.

Bu şerait dairesinde teşekkül eden Fırka-i Ahrar muhit ve mekanın müsait olduğu derecede ekanim-i meşrutiyetin tamim ve intişarına ve üssül esası hürriyet olan fikr-i tetkik ve muhakeme ve hakk-ı tenkid ve muhalefetin ve bu vesile ile hürriyet-i şahsiye ve fikriye esaslarının tefhim ve telkinine bez-i cehd ve gayret ile adem-i meşrutiyete henüz kademni-hade olan Millet-i Osmaniyeye kanun dairesinde arz-ı hizmet etmiş idi.

Şu kadar ki Fırkanın tenemmüv ve inkişafa başladığı sırada maalesef zuhura gelen 31 Mart hadise-i müellimesi üzerine umur-ı idare-i Devlete arız olan ahval-i fevkaladeden dolayı hayat-ı faaliyeti ahkam-ı meşrutiyetin tamamı-i cereyanına ve hürriyet-i şahsiyeyi müemmin olan serbesti-i efkâr ve hürmet-i mütakabilenin temadi ve mevcudiyetine vabeste bulunan fırakı siyasiyeye imkan-ı faaliyet kalmadığından şerait-i idarenin hal-i tabiiyi iktisabına ve terbiye-i siyasiyenin hiç olmazsa bir dereceye kadar idrakine değin intizar ve tevekküf tercih ve tensip etmiş idi.

Muahheren Mutedil Hürriyetperveran Fırkası'nın riyasetini deruhte etmiş olan İsmail Kemal Beyefendi'nin bir gazete muhabirine vuku bulan beyanatında mukaddema reisi bulunduğu Ahrar Fırkası'nın fesh ve lağvedildiği ve mezkur fırkanın programı zamana muvafık olmamak hasebiyle Fırka-i Ahrar'ın Mutedil Hürriyetperverane'a iltihak eylediği zikredilerek yeniden bir programın derdesti tanzim bulunduğu gösterilmiştir.

Gerçi Fırka-i Ahrar esbab-ı malume-i maruzaya binaen bugün mukadderat-ı millet ile fiilen meşgul olmuyorsa da evvela Fırkanın başka bir hey'et-i siyasiyeye iltihakı ve saniyen programının tadil ve tebdili hususat-ı esasiyeye karar vermek messisleri ile erkânını

heyet-i umumiyesine ait bir hak olma hasebiyle işbu şeraitin vacibul ri'aiye olması zaruridir.

Vakıa bir aralık Fırka-i Ahrar'ın riyasetini işgal etmiş olan İsmail Kemal Beyefendi Ahrar Fırkası mebuslarından diğer bazı zevat ile beraber elyevm Mutedil Hürriyetperveran Fırkası'na intisap etmişler ise de mumaileyhimin işbu hareketleri münhasıran şahıslarına ait bir keyfiyet bulunacağı ve bunun Fırka-i Ahrar Heyet-i Umumiyesi'ne şâmil olamayacağı derkârdır.

Şu vesile ile arz etmek isteriz ki Fırka-i Ahrar ne nam ne program ve ne de şekil ve mesleğini hiçbir vechile tebdil ve tagyir etmediği ve bidayet-i teşekkulünden bu ana kadar hiçbir fırka ve cemiyet ile tevhid-i mesai eylemediği gibi elhaletü-hazihi icra-yı faaliyet eder bir merkez ve şubesi olmadığından Ahrar Namı tahtında bulunabilecek cemiat ve müessesesat ile de bir gûna alâkası mevcut değildir.

Bununla beraber Fırka-i Cedide-i Hürriyetperveran'ın teali-i şân ve şerefi memlekete masruf olacak mesaisinde muvaffakiyetini an samimül kalp temenni ederek fikren ve emelen müttehid bulunduğumuz noktalarda lüzum-u müzahareti bile takdir ve tasdik etmekte olduğumuzu beyan ve zaten vatanın temin-i refahı ve saadeti uğrunda ibraz-ı hizmete sâi herh angi bir fırka bulunursa bulunsun işbu heyet-i siyasiyenin mazhariyet-i muvaffakiyatından başka bir emel ile mütehassis olmadığını ilân eyleriz.

Fırka-i Ahrar Erkân ve Müessisleri Namına
Nureddin Ferruh (Avkent)